

МЕДІАСТАНДАРТИ ТА ФАКТЧЕКІНГ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ, ГЛИБИННИХ ПЕРЕКОНАНЬ ТА ТРАДИЦІЙ

Сергій Смірнов

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна

e-mail: c.mirnov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1687-9537>

Досліджено ефективність та слабкі місця інструментів фактчекінгу, які пропонуються громадянам як засіб визначення сумнівних чи недостовірних інформацій; як традиції і громадська думка (що часами набуває форми тиску) призводить до появи і поширення сумнівної інформації в соціальних комунікаціях, а разом з психологічними бар'єрами стають причиною навіть для якісних медіа і фахівців добровільно поступатися прийнятими для себе стандартами. Водночас саме ці слабкі місця можуть стати можливістю виявляти глибинні переконання, що властиві певним суспільствам.

Ключові слова: соціальні медіа, факти, фактчекінг, стандарти медіа, фейки.

Постановка проблеми.

«Війна показує нам, наскільки складним є явище глибинних переконань. Наприклад, більшість українців, які навіть після 2014 року зберігали певні симпатії до Росії, повністю змінили свою думку після того, як Росія розпочала своє повномасштабне вторгнення. Однак деякі все ще не вірять, що російські жорстокості навіть мали місце або виправдовують їх»¹, – говорить Дмитро Кулеба, міністр закордонних справ України.

Мова в тому числі і про ставлення до геноциду в Бучі – під час окупації міста в березні 2022 року російські військові закатували та вбили щонайменше 420 громадян (*BBC News Україна, Матеріали видання і свідчення очевидців*). Російська сторона це заперечує і трактує звірства своїх військових як несправжні (*Мазуренко А., Українська правда; Москва24*). Версія російських чиновників суперечить численним фактам, але знаходяться ті, хто поширює їхні слова, зокрема в Індії з її майже 1,5 млрд населення (*Мохан Гіма, India today*).

Навіть побіжний огляд інформаційного поля показує, що інформацію про події в Бучі перевіряли фактчекери різних країн. Версію про постановку перевіряли і спростовували українські фектчекери (*VoxChek Україна*), до перевірки долучились також

¹ Кулеба, Д. (2022), Війна за реальність, передмова до 3 видання, Вид-во #книголав, 2022, 384 с.

німецькі (*Весоловски К., Вебер Й., фактчек DW*) і навіть білоруські (*THE VILLAGE БЕЛАРУСЬ*) дослідники.

Водночас є й інші, результат досліджень яких під агресивним впливом російської інформації зводиться до «надії, що остаточний результат дасть офіційне міжнародне розслідування», як це сказано у висновках казахського фактчекінгового видання².

Використовуючи форму фактчекінгу, про- і суто російські медіа продовжують наполягати, що звірства проти цивільних з боку російських військових в Бучі – постановка, а не реальність (Проверено; Война с фейками).

Мімікруючи під формат фактчекінгу росіяни в медіа та соціальних мережах підкріплюють свою версію заявами офіційних керівників країни (Тищенко К. Українська правда); висновками персоналій, причетних до висвітлення подій, зокрема автора фотографій з Бучі висвітлено як такого, що «спеціалізується на продукуванні фейків»³: залученням різних експертів (*Коцин М., Евдокимов Р., Акулов А. YouTube-канал Дон 24*); і навіть використовують українських політиків на кшталт Іллі Киви (який до нападу росіян на Україну був народним депутатом України), відео, в якому він говорить про постановний характер геноциду в Бучі поширюють, наприклад, в Болгарії (*Кива І. YouTube-канал Ефир инфо*).

Аналогічна ситуація і з запереченнями бомбардувань Маріуполя, зокрема приміщення театру, в підвалі якого мешканці переховувалися від російських обстрілів; заперечують росіяни і задокументовані факти мародерства і звірств на окупованих територіях України.

Всі їхні «історії» поширюються попри існування численних запобіжників для обігу неправди: стандарти медіа, інструменти фактчекінгу – і як блокування або маркування сумнівної інформації в соціальних мережах, і як інструменти для читача, які він може використати для перевірки інформації. Самі ці інструменти мали б мінімізувати якщо не появу, то поширення недостовірної інформації, а при її потраплянні в інформаційне поле – забезпечити споживачеві легку перевірку та ідентифікацію неправди.

Щоб з'ясувати наскільки стандарти медіа і механізми перевірки інформації спрацьовують в умовах глибинних переконань і наявності психологічних бар'єрів, було обрано завдання на політично нейтральному прикладі, добре відомому максимальній аудиторії і, відповідно, легкому для розуміння, перевірити його використання в медіа, яке суворо дотримується стандартів, знайти публікації на цю тему на фактчекінгових платформах і перевірити ефективність інструментів фактчекінгу для ідентифікації сумнівної чи недостовірної інформації.

Теоретичне підґрунтя:

- соціальнокомунікаційна парадигма, яка дає змогу досліджувати тему більш універсально та у взаємозв'язку, незалежно від часу та конкретних обставин. Такий підхід, за словами професора Володимира Різуна, «передбачає аналіз явищ

² Ким, С. (2022), «Буча, Украина: что нам известно и каким данным стоит доверять», Factcheck.kz, 11.04.2022. Url: <https://factcheck.kz/dekonstrukciya-propagandy/bucha-ukraina-chto-nam-izvestno-i-kakim-dannym-stoit-doveryat/>

³ ІА Ура.ру (2022). Что известно об украинском фотографe – авторе снимков из Бучи. Ура.ру, 15 апреля 2022. Url: <https://ura.news/news/1052587726>

в контексті суспільної взаємодії соціальних інститутів, засобів, соціальних ролей, а переосмислення звичних явищ з точки зору соціальних комунікацій означає включення їх в систему соціальної взаємодії»⁴;

- розуміння журналістики як соціокультурної системи, що може, за визначенням професора Мар'яна Житарюка, «об'єднувати в собі ідентичності, традиції, сучасний стан, міфологізм, ідентифікаційно-рольові завдання..., внаслідок чого в певні відрізки часу нагадує не ЗМІ, а ЗМП (засоби масової пропаганди) чи ЗМА-ПМ (засоби масової агітації, пропаганди та маніпуляції)»⁵;
- позиція Волтера Ліпмана, що правдивість визначає не тільки знання медіа, але й переконання аудиторії: «Багато видань потрапляють в ситуацію, коли вони не можуть різко змінити свою позицію, навіть якщо бачать, що правда цього вимагає. Якщо такі зміни необхідні, перехід до іншої позиції відбувається дуже делікатно і поступово. Газети переважно не роблять таких ризикованих кроків. Натомість, не підкидуючи в її багаття нового хмизу, поступово зводять до нуля цю тему, яка потребує нової інтерпретації в світлі нових фактів»⁶;
- твердження Томаса Гоббса про залежність точки зору від конкретних інтересів і їх вплив на поширення думок та знань: «дорослі люди відступають від звичаю, коли цього вимагають їхні інтереси, і чинять усупереч розуму, коли він повстає проти них... Безперечно, якби вчення, що три кути трикутника мають дорівнювати двом кутам квадрата, суперечило чийомусь праву на володіння інтересам інших, то ця доктрина була б якщо не заперечена, то, через спалення усіх книжок із геометрії, придушена»⁷.

Методологічна основа дослідження. Використано як спеціальні, так і загальні підходи: контент та фрейм-аналіз публікацій і новин, фактологічний, філологічний, семантичний аналізи та експеримент – перевірка публікацій за допомогою фактчекінгових інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У грудні 2021 р. випадок, що трапився на Сицилії, став новиною в численних виданнях світу та соціальних мережах. Загальна аудиторія лише офіційних ЗМІ, які писали про це, сягає більше 1 млрд. читачів. Скандал стався через слова італійського єпископа, адресовані дітям, про те, що Баббо Натале (італійський аналог Санта Клауса) не існує, опубліковані в італійському виданні *Corriere della sera*⁸. Присутні при цьому батьки дітей обурилися і написали про це в соціальних мережах. Їхні пости знайшли підтримку і під громадським тиском дієцезія опублікувала пост з вибачен-

⁴ Різун, В. (2013), До питання про соціальнокомунікаційні наукові проблеми і про наукові проблеми взагалі. Актуальні дослідження українських наукових шкіл у галузі соціальних комунікацій. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 2013 рік URL: <https://science.knu.ua/upload/iblock/c73/c73361b2dd25b1607c349e16c9c89597.pdf>

⁵ Житарюк, М. Г. (2009), Українська журналістика як соціокультурна модель: генезис, доміанти у світовому інформаційному контексті : Дис... д-ра наук: 27.00.04 – 2009.

⁶ Lippmann, W. (1921), Public Opinion.

⁷ Hobbes, T. (1651), Leviathan.

⁸ Santoro, Marco (2021), «Il vescovo di Noto ai bimbi: «Babbo Natale non esiste», *Corriere della sera*, 9 dicembre 2021, URL: https://corrieredelmezzogiorno.corriere.it/palermo/cronaca/21_dicembre_09/vescovo-noto-bimbi-babbo-natale-non-esiste-52206a0a-590e-11ec-a462-cda71490665f.shtml

нями. Цей випадок описали численні медіа (Google, матеріали за пошуковою фразою «bah humbug italy bishop tells children»). Добова аудиторія найбільших видань сягала від 3 до 17 мільйонів читачів (як наприклад, corrieredelmezzogiorno.com and the BBC). Передруки були в багатьох виданнях світу, сукупну аудиторію яких можна оцінити в не менше як 1 млрд. людей та більше.

Цей випадок цікавий для нас тим, що показує, як може поширюватися неправдива чи неприйнятна інформація, її спростування, заперечення чи засудження і, що найважливіше, встановлення правдивого стану речей. Якщо подивитися уважно, то практично з жодного матеріалу, що описував «ганебні вислови» священника, не зрозуміло, чи існує Баббо Натале (Санта Клаус). Відтак, було вирішено перевірити позицію щодо (не)існування Санта Клауса на прикладі медіа, яке писало про цей випадок і яке відоме своїм скрупульозним ставленням до фактів – Associated Press, гасло якого «Advancing the power of facts» (Просуваючи силу фактів) – тим паче, що передруки цього матеріалу широко розійшлися світом. З матеріалу AP «Bah! Humbug! Italy bishop tells children Santa doesn't exist»⁹ зрозуміло, що був священник, який говорив з дітьми і сказав, що Санта Клауса не існує.

Зрозуміло, що слова єпископа обурили батьків, яких підтримало суспільство (чи доволі велика його частина), що змусило дієцезію вибачитися. Звісно, цей випадок вразив і AP, на що вказує навіть заголовок, але водночас важко зрозуміти, що саме справді вразило всіх: те, що священник заперечив існування Санта Клауса, чи те, що викрив правду про його існування як фікцію?

Опосередковано з усього тексту матеріалу та заголовку (який відсилає до «Кюлядки» Чарльза Діккенса і його головного героя Скруджа) можна висувати таке: позиція видання полягає в тому, що священник не мав би говорити таке дітям, а, отже, саме його слова про неіснування Санта Клауса є неправдою.

Щоб не покладатися лише на враження чи результати фрейм-аналізу, було вирішено провести і контент-аналіз. Сайт AP має спеціальну рубрику «Перевіряючи факти» (APFactChek). Коли стаття побачила світ, у вказаній рубриці не було матеріалів на цю тему – вона не висвітлювалась ані як окремий випадок, ані як одна з тем у тижневому огляді. Звіти та новини цієї рубрики в соціальних мережах не містили жодних зауваг, дисклаймерів чи фактчекінгових коментарів. Більшість матеріалів цього періоду і в близьких до нього датах стосуються перевірки заяв та ситуацій, пов'язаних з коронавірусом чи твердженнями Дональда Трампа (не пов'язаних з Санта Клаусом). Додатково вирішили перевірити спеціалізовані фактчекінгові сайти стосовно матеріалу про Санта Клауса, незалежно від часу публікацій, щоб охопити максимально широкий масив даних (можливо, перевірка проводилася в інший період часу). Для цього скористалися пошуком за ключовим словом «Santa Claus» на платформі FactChek.org (FactChek.org). Результатів на тему слів італійського священника про (не)існування Санта Клауса не знайдено. Отримані результати стосувалися:

⁹ AP (2021), Bah! Humbug! Italy bishop tells children Santa doesn't exist, AP, december 10, 2021, URL: <https://apnews.com/article/oddities-business-lifestyle-sicily-italy-793fc5902c3d4e203bb97ae873f94278>.

- спростування інформації, що поліція затримала чоловіка за те, що він перевдягнувся в костюм Санта Клауса. За даними факт-чекерів (базованих на заяві поліції), причиною затримання стала участь у несанкціонованому мітингу¹⁰;
- спростування інформації про заборону встановлення Різдвяного дерева з тематичним декоруванням в Білому Домі¹¹;
- відміни святкування Різдва в Хобокені, штат Нью-Джерсі, за ініціативи нового мера-мусульманина, – згідно зі спростуванням, новий мер є сікхом і не забороняв святкувати Різдво¹².

Щоб знайти більше даних щодо позиції AP про (не)існування Санта Клауса, було використано схожий принцип пошуку матеріалів за ключовим словом на сайті агентства.

Найбільш відповідним, на наш погляд, виявився матеріал від 25 грудня 2017 р. під заголовком «Редакція: Так, Вірджиніє, Санта Клаус існує» («Editors: Yes, Virginia, there is a Santa Claus») ¹³. У нашому контексті «Санта існує» може бути прийнятним перекладом. Стаття базується на передруку матеріалу NewYorkSan від 1897 року, названого найбільш передрукованим редакційним текстом. «Цілком чи частинами він був відображений десятками мов у книгах, фільмах та інших форматах: плакатах та малюнках»¹⁴, – йдеться у публікації AP.

Також з-поміж інших матеріалів AP можна знайти статті, присвячені Санта Клаусу, наприклад, відстежування маршруту Санти, що його робить Північно-Американське Аерокосмічне командування оборони (NORAD). На сайті NORAD можна бачити заголовки новин на кшталт: «NORAD відстежує російські літаки, що заходять в зону спостереження»¹⁵, «NORAD готовий відстежувати політ Санти»¹⁶.

Як бачимо, всі ці новини подані цілком серйозно. Спеціальні підсайти (<https://www.noradsanta.org/en/>, <https://www.dvidshub.net/feature/NORADTracksSanta>), присвячені щорічному відстежуванню маршруту, також подані як цілком серйозні. Вони передають карту з даними, свідчення очевидців та різноманітні події, участь в яких бере навіть Президент США. Події висвітлюють численні ресурси, в т. ч. соціальні мережі, ЗМІ та офіційні інформаційні ресурси.

Інформацію про NORAD Track Santa також було перевірено стосовно публікацій (спростувань чи підтвержень) на www.Factchecker.org і не знайдено матеріалів,

¹⁰ Jones, B. (2021), «'Santa' Detained at Unregistered Protest, Not 'Arrested' for Mask Violation», December 21, FactCheck Url: <https://www.factcheck.org/2021/12/santa-detained-at-unregistered-protest-not-arrested-for-mask-violation/>.

¹¹ Jackson, B. (2009), “Holiday Tree” Hoax, FactChek.org, October 14, Url: <https://www.factcheck.org/2009/10/holiday-tree-hoax/>.

¹² Spencer, S.H. (2017), Hoboken Christmas Hoax, FactChek.org, November 14. Url: <https://www.factcheck.org/2017/11/hoboken-christmas-hoax/>.

¹³ Editorial AP (2017), EDITORIAL: ‘Yes, Virginia, there is a Santa Claus’, AP, December 25, 2017, Url: <https://apnews.com/article/virginia-archive-64340d33ec6f47dfbc640e8d529c264f>.

¹⁴ Там само.

¹⁵ NORAD (2022), NORAD detects, tracks, and identifies Russian aircraft entering Air Defense Identification Zones, NORAD, Sept. 12, 2022. Url: <https://www.norad.mil/Newsroom/Press-Releases/Article/3155331/norad-detects-tracks-and-identifies-russian-aircraft-entering-air-defense-ident/>

¹⁶ NORAD (2021), NORAD is Ready to Track Santa's Flight for the 66th Year, NORAD, Dec. 1, 2021, Url: <https://www.norad.mil/Newsroom/Article/2857443/norad-is-ready-to-track-santas-flight-for-the-66th-year/>

які б про це писали та спростували чи підтвердили правдивість інформації. Пости в соціальних мережах також не містять якихось коментарів чи дисклаймерів стосовно теми, які зазвичай використовують соціальні мережі для драстичних матеріалів, відсилаючи до пояснень стосовно теми. Таке застосовується часто, наприклад для заяв Трампа, пости якого соцмережі часто супроводжують примітками про порушувани ним теми, але при цьому його участь як Президента США в щорічному публічному заході відстежування маршруту Санта Клауса таких приміток не містить.

Оскільки Президенти США залучені до таких заходів, то було вирішено перевірити, чи не здійснював верифікацію їхніх тверджень під час таких заходів фактчекінговий сайт PolitiFact (<https://www.politifact.com>), який перевіряє заяви політиків. Даних не було знайдено. Але несподівано трапився неочікуваний матеріал за темою, що нас цікавила загалом. Йдеться про вже згадану раніше статтю «Yes, Virginia, there is Santa Claus», яку в цьому випадку у форматі фактчекінгу перевірили на достовірність. Зауважмо таке, фізично стаття розміщена на сайті TampaBay¹⁷ і містить приписку, що автор не працює для PolitiFact, однак промовистим є той факт, що посилання на неї є на PolitiFact¹⁸ і не містить жодних коментарів чи висновків щодо (не) достовірності чи потреби додатково перевірити матеріал, висновок якого – Санта Клаус існує.

Щоб не обмежувати себе стосовно методів перевірки, було вирішено провести експеримент: за допомогою фахових фактчекінгових інструментів, які пропонують громадянам, перевірити інформацію NORAD про відстежування польоту Санта Клауса. Для повноти експерименту було використано три варіанти «Як визначити фейк», що ґрунтувалися на порадах:

- Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України¹⁹;
- Інституту масової інформації²⁰;
- Порталу «Громадський простір»²¹.

Загальний висновок за всіма варіантами: інформація не може бути класифікована як фейк. NORAD, відповідно до даних, справді відстежує політ Санта Клауса і Санта Клаус, відповідно – існує.

За браком місця, наводимо дані про перевірку за порадами експертної служби МВС (насправді поради інших дуже схожі за змістом, хоча й відрізняються кількістю пунктів і деталями):

¹⁷ Clark, R.P. (2013), Santa, we're making a list and fact-checking it twice, Dec. 20, 2013, special to the Tampa Bay Times, Url: <https://www.tampabay.com/news/perspective/santa-were-making-a-list-and-fact-checking-it-twice/2157480/>.

¹⁸ Gardner Selby, W. (2013), Up and away with a faux fact check of Santa, Politifact, December 24, 2013 Url: <https://www.politifact.com/article/2013/dec/24/and-away-faux-fact-check-santa/>.

¹⁹ Експертна служба МВС (2021), [Як розпізнати фейк? – Експертна служба МВС \(mvs.gov.ua\)](https://mvs.gov.ua)

²⁰ Інститут масової інформації (2018), [Як визначити та зловити фейк? | Інститут масової інформації \(imi.org.ua\)](https://imi.org.ua/advices/yak-vyznachyty-ta-zlovity-fejk-i2388), 07.09.2018. Url: <https://imi.org.ua/advices/yak-vyznachyty-ta-zlovity-fejk-i2388>.

²¹ Yesina, N. (2021), 8 дієвих способів розпізнати фейкову інформацію | Громадський Простір (prostir.ua), 20.08.2021 Url: <https://www.prostir.ua/?news=8-dijevyh-sposobiv-rozpiznaty-fejkovu-informatsiyu>

Як розпізнати фейк? – Експертна служба МВС (mvs.gov.ua)

Пункти	Результат
<p><i>Читайте більше, ніж заголовок.</i> Якщо переглянути новину до кінця, можна виявити, що заголовок ніяк не пов'язаний із текстом новини або ж у ній немає жодних даних, які підтверджують її правдивість.</p>	<p>Заголовок і текст релевантні, в тексті наводяться різні дані</p>
<p><i>Оцініть надійність джерела повідомлення.</i> Незнайомі сайти, заповнені оголошеннями та заголовками, написаними великими літерами, мають викликати скепсис. Перевірте через пошукові системи тексти, які були опубліковані раніше – це дасть уявлення про те, чи є джерело надійним. Також зверніть увагу на URL сторінок, які видаються підозрілими, аби переконатися в тому, що це не фальшивка, яка маскується під надійне джерело.</p>	<p>Офіційний вебсайт Командування Аерокосмічної оборони Північної Америки. Напрямок досліджень релевантний – радарне відстежування об'єктів у повітрі; URL чіткі</p>
<p><i>Зверніть увагу на дату публікації та час.</i> Поширений елемент фейкових новин – видавати старі публікації за нові. Якщо в новині є посилання на інші джерела, перегляньте їх, звертаючи увагу на те, коли вони були опубліковані та як у них описано подію.</p>	<p>Дата і час публікацій збігаються з описаними обставинами</p>
<p><i>Дізнайтесь хто автор.</i> Ознайомтесь з попередніми публікаціями автора, це допоможе зрозуміти, чи справді автор – журналіст і чи не писав він фейкових статей до цього.</p>	<p>Публікації на цю тему повторюються вже упродовж 66 років</p>
<p><i>Ознайомтесь із джерелами, на які посилається новина.</i> Відсутність посилання або джерела, з яких були взяті ті чи інші дані, є очевидним сигналом того, що пост, найочевидніше, є фейком. Будь-які заяви або цитати посадовців мають бути підкріплені надійними джерелами.</p>	<p>Справжні структури, інституції вказані, справжні експерти, джерела вказані</p>
<p><i>Зверніть увагу на сумнівні цитати та фотографії.</i> Скептично ставтесь до шокуючих або підозрілих цитат та опублікованих фотографій з місця подій.</p>	<p>Цитати автентичні, без перекручувань; Важко оцінити достовірність деяких фото чи відео, але це пояснюють складними обставинами знімання (ніч, швидкість тощо).</p>
<p><i>З'ясуйте, що інші видання пишуть стосовно цього.</i> Якщо жодне інше надійне джерело не повідомляє дані цієї події, найочевидніше, новина фейкова.</p>	<p>Агентства новин висвітлюють не лише подію, але й підготовку до неї. Подія відбувається регулярно, кілька десятків років поспіль, є різні публікації, участь в події беруть перші особи держави.</p>

5. Результати і висновки

Виявлено, що глибинні переконання, громадська думка і тиск та психологічні бар'єри становлять серйозну перепону в поширенні однозначно достовірної інформації. Коли йдеться не про поодинокий факт в конкретному місці та умовах, але й про наратив, підкріплений великою кількістю його прихильників, які своєю чергою можуть продукувати величезну кількість свідчень, пояснень і навіть подій та доказів, то поширювати протилежну цьому точку зору чи факт стає надзвичайно складно. Навіть медіа, визнані як якісні, чи авторитетні сайти перевірки інформації в таких умовах поступаються прийнятими для себе стандартами. В кращому разі це призводить до ігнорування теми, використання метафор, евфемізмів, передруків (особливо, якщо вони сприймаються як надзвичайно авторитетні) чи безвисновкової констатації існування кількох версій подій.

Навіть те, що починалося не як свідомий обман, а просто як жарт чи супровід для створення святкового настрою, може створити серйозні проблеми, які завадять встановленню правди чи визнанню, що це просто жарт. Якщо ж мова про свідомий обман й існує достатньо ресурсів для створення підтримуючих його повідомлень, то це стає трагедією, оскільки аудиторія, яка прийме його як реальність, буде захищати своє переконання – навіть маючи неспростовні докази зворотного. Ба більше, якщо оманлива версія масово поширена, має кілька рівнів сприйняття і розуміння, то визнати цей обман надто складно суб'єктивно і об'єктивно, а спроби зробити це можуть спричинити масовий громадський осуд і неприйняття.

Що стосується фактчекінгу у форматі «Як виявити фейк», то, як показує експеримент, за наявності достатнього часу і ресурсів, достатньо просто використати пункти самого алгоритму, щоб його пройти в майбутньому і видати бажане за дійсне. І це, очевидно, наразі найслабше місце такого інструменту. Водночас, з огляду на це, можна також припустити, що така перевірка, яка дала парадоксальний висновок (знаємо одне, але стверджуємо інше), може стати інструментом виявлення нераціональних глибинних переконань певних груп чи суспільств і їх причин чи слабких місць.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Anderson, J. (2021), Yes, there is a Santa Claus. And no, COVID-19 won't stop him, AP, December 24, 2021, Url: <https://apnews.com/article/coronavirus-pandemic-lifestyle-health-canada-holidays-d84815be720dfc337fd41d97e5259167>
2. AP (2021), Bah! Humbug! Italy bishop tells children Santa doesn't exist, AP, december 10, 2021, Url: <https://apnews.com/article/oddties-business-lifestyle-sicily-italy-793fc5902c3d4e203bb97ae873f94278>
3. APFactChek, Url: <https://apnews.com/hub/ap-fact-check>
4. AP (2017), EDITORIAL: 'Yes, Virginia, there is a Santa Claus', AP, December 25, 2017, Url: <https://apnews.com/article/virginia-archive-64340d33ec6f47dfbc640e8d529c264f>
5. BBC (2022), Матеріали видання і свідчення очевидців про події і звірства росіян в Бучі під час російської окупації в 2022 році, BBC News Україна, 1.04 – по сьогодні. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/topics/cvp489pe3j6t>
6. Clark, R.P. (2013), Santa, we're making a list and fact-checking it twice, Dec. 20, 2013, special to the Tampa Bay Times, Url: <https://www.tampabay.com/news/perspective/santa-were-making-a-list-and-fact-checking-it-twice/2157480/>

7. FactChek.org, A Project of The Annenberg Public Policy Center, Url: <https://www.factcheck.org>.
8. Gardner Selby, W. (2013), Up and away with a faux fact check of Santa, Politifact, December 24, 2013 Url: <https://www.politifact.com/article/2013/dec/24/and-away-faux-fact-check-santa/>
9. Google (2021), Матеріали за пошуковою фразою «bah humbug italy bishop tells children» Url: https://www.google.com/search?q=AP+bah+humbug+italy+bishop&sxsrf=ALiCzsb_j7pIYuc-8KYZECKtfCd4OnkREw%3A1662808895209&ei=P3McY_ipDJKbwPAP1-64iAY&ved=0ahUKEwi4xZzsYr6AhWSDRAIHVc3DmEQ4dUDCA4&uact=5&oq=AP+bah+humbug+italy+bishop&gs_lcp=Cgnd3Mtd2l6EAMyBQgAEKIEOggIABCiBBCwAzoKCAAQHhCiBBCwA0oECEEYAUoECEYYAFCqBViqBWDFDGGbCAB4AIABbogBbpIBAzAuMZgBAKABAcgBA8ABAQ&scient=gws-wiz
10. Hobbes, T. (1651), Leviathan.
11. Jackson, B. (2009), “Holiday Tree” Hooley”, FactChek.org, October 14, Url: <https://www.factcheck.org/2009/10/holiday-tree-hooley/>
12. Jones, B. (2021), «‘Santa’ Detained at Unregistered Protest, Not ‘Arrested’ for Mask Violation», December 21, FactCheck Url: <https://www.factcheck.org/2021/12/santa-detained-at-unregistered-protest-not-arrested-for-mask-violation/>
13. Lippmann, W. (1921), Public Opinion.
14. Mohan, G. (2022), Russian embassy in Delhi terms deaths of Ukrainians in Bucha ‘cynical false flag operation’, India today, April 7. Url: <https://www.indiatoday.in/world/russia-ukraine-war/story/russian-embassy-delhi-deaths-ukrainians-bucha-cynical-false-flag-operation-1934737-2022-04-07>
15. NORAD (2022), NORAD detects, tracks, and identifies Russian aircraft entering Air Defense Identification Zones, NORAD, Sept. 12. Url: <https://www.norad.mil/Newsroom/Press-Releases/Article/3155331/norad-detects-tracks-and-identifies-russian-aircraft-entering-air-defense-ident/>
16. NORAD (2021), NORAD is Ready to Track Santa’s Flight for the 66th Year, NORAD, Dec. 1. Url: <https://www.norad.mil/Newsroom/Article/2857443/norad-is-ready-to-track-santas-flight-for-the-66th-year/>
17. Santoro Marco (2021), «Il vescovo di Noto ai bimbi: «Babbo Natale non esiste», Corriere della sera, 9 dicembre 2021, URL: https://corrieredelmezzogiorno.corriere.it/palermo/cronaca/21_dicembre_09/vescovo-noto-bimbi-babbo-natale-non-esiste-52206a0a-590e-11ec-a462-cda71490665f.shtml
18. Spencer, S.H. (2017), Hoboken Christmas Hoax, FactChek.org, November 14, 2017, Url: <https://www.factcheck.org/2017/11/hoboken-christmas-hoax/>
19. THE VILLAGE БЕЛАРУСЬ (2022), «Убитый двигает рукой»: Появилось разоблачение фейков, которыми Россия откровенно от ужаса в Буче, THE VILLAGE БЕЛАРУСЬ. 5 красавіка. URL: <https://www.the-village.me/village/city/whatsgoingon/291939-fake-russia>
20. VoxChek (2022), ФЕЙК: Російські військові не причетні до масових вбивств цивільних у Бучі, Воєна Україна, 16 квітня 2022. Url: <https://voxukraine.org/fejk-rosijski-vijskovyi-ne-prychetni-do-masovyh-vbyvstv-tsyvilnyh-u-buchi/>

21. Yesina, N. (2021), 8 дієвих способів розпізнати фейкову інформацію | Громадський Простір (prostir.ua), 20.08.2021. Url: <https://www.prostir.ua/?news=8-dijevyih-sposobiv-rozpiznaty-fejkovu-informatsiyu>
22. Весоловски, К., Вебер, Й. (2022), Фото и видео убитых людей в Буче – не фейковые: фактчек DW, DW, 05.04.2022. Url: <https://www.dw.com/ru/foto-i-video-ubityh-ljudej-v-buche-ne-fejkovye-faktchek-dw/a-61367673>
23. Война с фейками (2022), Фейк: Российские военные покинули Бучу, предварительно оставив огромные жертвы среди мирного населения, телеграм-канал «Война с фейками» 3 квітня 2022. Url: <https://t.me/warfakes/1896>
24. Експертна служба МВС (2021), Як розпізнати фейк? – Експертна служба МВС (mvs.gov.ua) Url: <https://dndekc.mvs.gov.ua/%D1%8F%D0%BA-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D1%84%D0%B5%D0%B9%D0%BA/>
25. Житарюк, М. Г. (2009), Українська журналістика як соціокультурна модель: генезис, доміанти у світовому інформаційному контексті : Дис... д-ра наук: 27.00.04 – 2009.
26. Інститут масової інформації (2018), Як визначити та зловити фейк? | Інститут масової інформації (imi.org.ua), 07.09.2018 Url: <https://imi.org.ua/advice/yak-vyznachyty-ta-zlovyty-fejk-i2388>
27. Кива, І. (2022), Політик от Киев: Провокацията в Буча е постановка на СБУ и МИ6, YouTube-канал Ефир инфо, 5 квітня 2022, Url: <https://youtu.be/h0pt1pEie4g>
28. Ким, С., (2022), «Буча, Украина: что нам известно и каким данным стоит доверять», Factcheck.kz, 11.04.2022. Url: <https://factcheck.kz/dekonstrukciya-propagandy/bucha-ukraina-hto-nam-izvestno-i-kakim-dannym-stoit-doveryat/>
29. Кошин, М., Евдокимов, Р., Акулов, А.(2022), Разоблачение фейков о событиях в Буче и Краматорске – пресс-конференция. YouTube-канал Дон 24, 14 квітня 2022. Url: <https://youtu.be/yt8OM6HhulM>
30. Кулеба, Д. (2022), Війна за реальність. Передмова до 3 видання. Видавництво #книголав, 2022, 384 ст. ISBN 978-617-8012-48-9
31. Мазуренко, А. (2022), «Після розголосу про звірства РФ у Бучі росіяни самі скликають Радбез ООН», Українська правда, 3 КВІТНЯ 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/3/7336937>
32. Москва24 (2022), «Путин назвал фейком ситуацию в Буче», Москва24, 12 квітня 2022. URL: <https://www.m24.ru/videos/vlast/12042022/450667>
33. Проверено <https://provereno.media/2022/04/04/pravda-li-hto-na-video-iz-buchi-pokazano-kak-odin-pogibshij-dvigaet-rukoj-a-drugoj-saditsya/>
34. Різун, В. (2013), До питання про соціальнокомунікаційні наукові проблеми і про наукові проблеми взагалі. Актуальні дослідження українських наукових шкіл у галузі соціальних комунікацій. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 2013 рік URL: <https://science.knu.ua/upload/iblock/c73/c73361b2dd25b1607c349e16c9c89597.pdf>
35. Тищенко, К. (2022), «Путін назвав звірства РФ у Бучі таким самим «фейком», як хімізброя в Сирії». Українська правда, 12 квітня 2022 р. Url: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/12/7339087/>
36. Ура.ру (2022), Что известно об украинском фотографе – авторе снимков из Бучи. Ура.ру, 15 апреля 2022. Url: <https://ura.news/news/1052587726>

REFERENCES

1. Anderson, J. (2021), Yes, there is a Santa Claus. And no, COVID-19 won't stop him, AP, December 24, 2021, Url: <https://apnews.com/article/coronavirus-pandemic-lifestyle-health-canada-holidays-d84815be720dfc337fd41d97e5259167>
2. AP (2021), Bah! Humbug! Italy bishop tells children Santa doesn't exist, AP, december 10, 2021, Url: <https://apnews.com/article/oddities-business-lifestyle-sicily-italy-793fc5902c3d4e203bb97ae873f94278>
3. APFactChek, Url: <https://apnews.com/hub/ap-fact-check>
4. AP (2017), EDITORIAL: 'Yes, Virginia, there is a Santa Claus', AP, December 25, 2017, Url: <https://apnews.com/article/virginia-archive-64340d33ec6f47dfbc640e8d529c264f>
5. BBC (2022), Publications and eyewitness accounts of events and atrocities committed by Russians in Buch during the Russian occupation in 2022, BBC News Україна, 1.04 – today. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/topics/cvp489pe3j6t>
6. Clark, R.P. (2013), Santa, we're making a list and fact-checking it twice, Dec. 20, 2013, special to the Tampa Bay Times, Url: <https://www.tampabay.com/news/perspective/santa-were-making-a-list-and-fact-checking-it-twice/2157480/>
7. FactChek.org, A Project of The Annenberg Public Policy Center, Url: <https://www.factcheck.org>.
8. Gardner Selby, W. (2013), Up and away with a faux fact check of Santa, Politifact, December 24, 2013 Url: <https://www.politifact.com/article/2013/dec/24/and-away-faux-fact-check-santa/>
9. Google (2021), materials by search phrase «bah humbug italy bishop tells children» Url: https://www.google.com/search?q=AP+bah+humbug+italy+bishop&sxsrfr=ALiCzsbj7pIYuc-8KYZECKtfCd4OnkREw%3A1662808895209&ei=P3McY_ipDJKbwPAP1-64iAY&ved=0ahUKewi4xZzsjYr6AhWSDRAIHVc3DmEQ4dUDCA4&uact=5&oq=AP+bah+humbug+italy+bishop&gs_lcp=Cgnd3Mtd2l6EAMyBQgAEKIEOggIABCiBBCwAzoKCAAQHhCiBBCwA0oECEYYAUoECEYYAFCqBViqBWDFDGgBcAB4AIABbogBbpIBAzAuMZgBAKABAcgBA8ABAQ&scient=gws-wiz
10. Hobbes, T. (1651), Leviathan.
11. Jackson, B. (2009), "Holiday Tree" Hooey", FactChek.org, October 14. Url: <https://www.factcheck.org/2009/10/holiday-tree-hooey/>
12. Jones, B. (2021), «'Santa' Detained at Unregistered Protest, Not 'Arrested' for Mask Violation», December 21, FactCheck Url: <https://www.factcheck.org/2021/12/santa-detained-at-unregistered-protest-not-arrested-for-mask-violation/>
13. Lippmann, W. (1921), Public Opinion.
14. Mohan, G. (2022), Russian embassy in Delhi terms deaths of Ukrainians in Bucha 'cynical false flag operation', India today, April 7. Url: <https://www.indiatoday.in/world/russia-ukraine-war/story/russian-embassy-delhi-deaths-ukrainians-bucha-cynical-false-flag-operation-1934737-2022-04-07>
15. NORAD (2022), NORAD detects, tracks, and identifies Russian aircraft entering Air Defense Identification Zones, NORAD, Sept. 12, 2022. Url: <https://www.norad.mil/Newsroom/Press-Releases/Article/3155331/norad-detects-tracks-and-identifies-russian-aircraft-entering-air-defense-ident/>

16. NORAD (2021), NORAD is Ready to Track Santa's Flight for the 66th Year, NORAD, Dec. 1, 2021, Url: <https://www.norad.mil/Newsroom/Article/2857443/norad-is-ready-to-track-santas-flight-for-the-66th-year/>
17. Santoro, Marco (2021), «Il vescovo di Noto ai bimbi: «Babbo Natale non esiste», Corriere della sera, 9 dicembre. URL: https://corrieredelmezzogiorno.corriere.it/palermo/cronaca/21_dicembre_09/vescovo-noto-bimbi-babbo-natale-non-esiste-52206a0a-590e-11ec-a462-cda71490665f.shtml
18. Spencer, S.H. (2017), Hoboken Christmas Hoax, FactCheck.org, November 14, 2017, Url: <https://www.factcheck.org/2017/11/hoboken-christmas-hoax/>
19. THE VILLAGE БЕЛАРУСЬ (2022), «Убытыі дзвухаёт рукі»: Poiavylos razoblachenye feikov, kotorymy Rosssiya otkreshchyvaetsia ot uzhasa v Buche, THE VILLAGE БЕЛАРУСЬ. 5.04 2022. URL: <https://www.the-village.me/village/city/whatsgoingon/291939-fake-russia>
20. VoxChek (2022), FEIK: Rosiiski viiskovi ne prychetni do masovykh vbyvstv tsvilnykh u Buchi, Voks Ukraina, 16 kvitnia 2022. Url: <https://voxukraine.org/fejk-rosijski-vijskovi-ne-prychetni-do-masovykh-vbyvstv-tsvilnykh-u-buchi/>
21. Yesina, N. (2021), 8 diievykh sposobiv rozpiznaty feikovu informatsiiu | Hromadskyi Prostrir (prostir.ua), 20.08.2021 Url: <https://www.prostir.ua/?news=8-dijevykh-sposobiv-rozpiznaty-fejkovu-informatsiyu>
22. Vesolovsky, K., Veber, Y. (2022), Foto y vydeo ubytykh liudei v Buche – ne feikovye: faktchek DW, DW, 05.04.2022 Url: <https://www.dw.com/ru/foto-i-video-ubityh-ljudej-v-buche-ne-fejkovye-faktchek-dw/a-61367673>
23. Voina s feikamy (2022), Feik: Rosyiskye voennye pokynuly Buchu, predvartelno ostavyv ohromnye zhertvy sredi myrnoho naseleniya, telehram-kanal «Voina s feikamy» 3 kvitnia 2022. Url: <https://t.me/warfakes/1896>
24. Ekspertna sluzhba MVS (2021), Yak rozpiznaty feik? – Ekspertna sluzhba MVS (mvs.gov.ua) Url: <https://dndekc.mvs.gov.ua/%D1%8F%D0%BA-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D1%84%D0%B5%D0%B9%D0%BA/>
25. Zhytariuk, M. H. (2009), Ukrainska zhurnalistyka yak sotsiokulturna model: genezys, dominanty u svitovomu informatsiinomu konteksti : Dys... d-ra nauk: 27.00.04 – 2009.
26. Instytut masovoi informatsii (2018), Yak vyznachyty ta zlovtyy feik? | Instytut masovoi informatsii (imi.org.ua), 07.09. Url: <https://imi.org.ua/advice/yak-vyznachyty-ta-zlovtyy-fejk-i2388>
27. Kyva, I. (2022), Polytyk ot Kyev: Provokatsyiata v Bucha e postanovka na SBU y MY6, YouTube-kanal Efyр ynfo, 5 kvitnia 2022,Url: <https://youtu.be/h0pt1pEie4g>
28. Kym, S. (2022), «Bucha, Ukrayna: chto nam yzvestno y kakym dannym stoyt doveriat», Factcheck.kz, 11.04. Url: <https://factcheck.kz/dekonstrukciya-propagandy/bucha-ukraina-chto-nam-izvestno-i-kakim-dannym-stoit-doveryat/>
29. Koshchyn, M., Evdokymov, R., Akulov, A.(2022), Razoblachenye feikov o sobytyakh v Buche y Kramatorske – press-konferentsiya. YouTube-kanal Don 24, 14.04. Url: <https://youtu.be/yt8OM6HhulM>
30. Kuleba D. (2022), Viina za realnist. Peredmova do 3 vydannia. Vydavnytstvo #knyholav, 2022, 384 st. ISBN 978-617-8012-48-9

31. Mazurenko, A. (2022), «Pislia rozgholosu pro zvirstva RF u Buchi rosiiany sami sklykaiut Radbez OON», Ukrainska pravda, 3.04. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/3/7336937>
32. Moskva24 (2022), «Putyn nazval feikkom sytuatsiyu v Buche», Moskva24, 12.04. URL: <https://www.m24.ru/videos/vlast/12042022/450667>
33. Provereno <https://provereno.media/2022/04/04/pravda-li-chto-na-video-iz-buchi-pokazano-kak-odin-pogibshij-dvigaet-rukoj-a-drugoj-saditsya/>
34. Rizun, V. (2013), Do pytannia pro sotsialnokomunikatsiini naukovy problemy i pro naukovy problemy vzahali. Aktualni doslidzhennia ukrainskykh naukovykh shkil u haluzi sotsialnykh komunikatsii. Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii 2013 rik URL: <https://science.knu.ua/upload/iblock/c73/c73361b2dd25b1607c349e16c9c89597.pdf>
35. Tyshenko, K. (2022), «Putin nazvav zvirstva RF u Buchi takym samym «feikom», yak khimzbroia v Syrii». Ukrainska pravda, 12/04. Url: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/12/7339087/>
36. Ura.ru (2022), Chto yzvestno ob ukraynskom fotohrafe — avtore snymkov yz Buchy. Ura.ru, 15.04.. Url: <https://ura.news/news/1052587726>

MEDIA STANDARDS AND FACT CHECKING IN THE CONTEXT OF PSYCHOLOGICAL BARRIERS, DEEP BELIEFS AND TRADITIONS

Serhii Smirnov

*Ivan Franko National University of Lviv
49, General Chuprynky St, Lviv, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: c.smirnov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1687-9537>*

Denial by the Russians of the established facts of genocide and looting by their military in the Ukrainian cities and villages occupied by them and the belief in their version of some people and groups made the main objective of the study to find out to what extent media standards and information verification mechanisms work in conditions of deep convictions and the presence of psychological barriers.

For this purpose, a task was chosen based on a politically neutral example that is understandable to the general public – the (non)existence of Santa Claus; verify its submission to the media with strict standards; find publications on this topic on fact-checking platforms; check the effectiveness of fact-checking tools. The methodological basis of the research was content and frame analysis of publications and news, factual, philological, semantic analyzes and an experiment – verification of publications using fact-checking tools.

The result of the study was that deeply held beliefs, public opinion and pressure, and psychological barriers constitute a serious problem. It becomes difficult to publicize and promulgate the truth about the narrative supported by a large number of supporters with their statements, explanations and even events created for this. Even such media as AP or the fact-checking platform Politifact in such conditions deviate from the standards adopted for themselves.

And even what started as a holiday joke – tracking Santa's flight with NORAD radars – fact-checking tools will confirm that the radars are indeed tracking Russian planes and Santa Claus' sleigh.

The significance of the results is that the audience of the deliberate deception, which has accepted it as true, will defend it even in the face of irrefutable evidence. This is, in fact, the case with the genocide in Bucha and other cities of Ukraine, where Russians are trying to dispute the confirmed killings of civilians and looting by the Russian military.

At the same time, taking this into account, it can also be assumed that a test that leads to a paradoxical conclusion (we know one thing but claim another) can become a tool for revealing the irrational deep beliefs of certain groups or societies and their causes or weaknesses.

Key-words: social media, facts, fact check, media standards, fakes.